

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYANING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Special pedagogy fakulteti talabasi

Mansurova Muslima Tolibjon qizi

Abduxoshimova Zuxra Davronjon qizi

Sadikovamuslima1215@gmail.com

Abdukhoshimovazukhra@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalashning mazmuni, maqsad va vazifalari, tarbiya tamoyillari hamda surdopedagogik jarayonda tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni har tomonlama rivojlantirishda aqliy, axloqiy, huquqiy, ekologik, jismoniy, estetik va mehnat tarbiyasining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maktab, oila va jamoatchilikning hamkorligi, maktab-internat sharoitida korreksion-tarbiyaviy ishlarni tizimli tashkil etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda mustaqillik, faollik, ijtimoiy moslashuv, muloqot ko'nikmalari, axloqiy sifatlar va mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tarbiya jarayonida og'zaki nutq, muloqot, amaliy faoliyat, o'yin, mehnat va jamoaviy faoliyatdan foydalanishning ahamiyati asoslangan. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning shaxsiy va yosh xususiyatlarini hisobga olish, ularga individual yondashish hamda zamonaviy korreksion-pedagogik usullardan foydalanish samarali tarbiyaning muhim sharti sifatida ko'rsatilgan

Kalit so'zlar: eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar, surdopedagogika, tarbiya, tarbiya tamoyillari, aqliy tarbiya, axloqiy tarbiya, huquqiy tarbiya, ekologik tarbiya, jismoniy tarbiya, estetik tarbiya, mehnat tarbiyasi, ijtimoiy moslashuv, korreksion-tarbiyaviy ish, maktab-internat, maxsus ta'lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание, цели и задачи обучения детей с нарушениями слуха, принципы воспитания и особенности образования в сурдopedagogическом процессе. Анализируется важность умственного, нравственного, правового, средового, физического, эстетического и трудового воспитания в комплексном развитии детей с нарушениями слуха. Особое внимание уделяется вопросам сотрудничества школы, семьи и общества, а также систематической организации коррекционно-воспитательной работы в интернатах. В статье рассматриваются педагогические возможности формирования самостоятельности, активности, социальной адаптации, коммуникативных навыков, нравственных качеств и позитивного отношения к

труду у учащихся с нарушениями слуха. Подчеркивается важность использования устной речи, коммуникации, практических занятий, игр, труда и командной работы в процессе обучения. С учетом личностных и возрастных особенностей детей с нарушениями слуха, индивидуальный подход к ним и использование современных коррекционно-педагогических методов определены как важные условия эффективного воспитания.

Ключевые слова: дети с нарушением слуха, сурдопедагогика, воспитание, принципы воспитания, умственное воспитание, нравственное воспитание, правовое воспитание, экологическое воспитание, физическое воспитание, эстетическое воспитание, трудовое воспитание, социальная адаптация, коррекционно-воспитательная работа, школа-интернат, специальное образование.

Annotation: This article covers the content, goals and objectives of educating children with hearing impairments, principles of education, and the specific features of education in the surdopedagogical process. The importance of mental, moral, legal, environmental, physical, aesthetic, and labor education in the comprehensive development of children with hearing impairments is analyzed. Special attention is also paid to the issues of cooperation between school, family, and society, and the systematic organization of correctional and educational work in boarding schools. The article considers pedagogical opportunities for the formation of independence, activity, social adaptation, communication skills, moral qualities, and a positive attitude to work in students with hearing impairments. The importance of using oral speech, communication, practical activities, games, labor, and teamwork in the education process is emphasized. Taking into account the personal and age characteristics of children with hearing impairments, an individual approach to them, and the use of modern correctional and pedagogical methods are indicated as important conditions for effective education.

Key word: children with hearing impairment, deaf education, upbringing, principles of education, intellectual education, moral education, legal education, environmental education, physical education, aesthetic education, labor education, social adaptation, corrective and educational work, boarding school, special education.

O‘zbekiston Respublikasi «Ta’lim to’g‘risida»gi Qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» joriy etayotgan ta’lim-tarbiya tizimining yangi modeli jamiyatimizning potensial kuchlarini ro‘yobga chiqarishda juda muhim ahamiyat kasb etadi. Har qaysi insonda muayyan darajada intellektual salohiyat mavjud bo‘lib, uni to‘liq yuzaga chiqarish uchun zarur bo‘lgan barcha shart-sharoit yaratilsa, tafakkur turli qotib qolgan eski tushuncha va aqidalardan xalos bo‘ladi. Har bir inson qobiliyat va iste’dodini, avvalo, o‘zi uchun, oilasi, millati, xalqi, davlatining farovonligi, baxt-saodati, manfaati

uchun to'liq baxshida etsa, bunday jamiyat shu qadar kuchli taraqqiyotga erishadiki, uning sur'at va samarasini tasavvur qilish ham oson emas. Buyuk ajdodlarimiz asos solgan ilmiy-axloqiy maktabni zamonaviy shaklda qaytadan tiklash uchun taiim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish lozim. Aslida ta'lim-tarbiya sohasidagi islohotlarning chegarasi va poyoni yo'q. Toki hayot davom etar ekan, ta'lim ham, tarbiya ham zamon o'rta qo'yayotgan yangi-yangi talablarga ko'ra muttasil o'zgarib boraveradi. O'zbek pedagogikasining asoschilaridan A.Avloniy ta'kidlaganlaridek «Dars ila tarbiya orasida bir oz farq bor boisa ham, ikkisi bir-biridan ayrilmaydurgan jon ila tan kapidur». Tarbiya insonning asosiy fazilatlaridan biridir. U xalqning, jamiyatning, davlatning asosiy kuch-qudrati hisoblanadi. Tarbiya yo'q joyda hech qachon saodat boimaydi. Tarbiya o'z-o'zidan paydo boimaydi. U insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'giti bilan singib boradi. Tarbiya inson ongida, qalbida, shuurida kamol topishi uchun aql ko'zi bilan vijdonan mehnat qilmoq kerak. Ma'lumki, uzoq tarixga ega boigan o'zbek xalqi tarbiyaga oid boy madaniy merosga ega boilib, avlodlarda insonparvarlik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, birodarlik kabi umuminsoniy fazilatlarini tarbiyalab kelgan. Sharq mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Mahmud Zamahshariy, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib, o'zbek pedagogikasi asoschilari A.Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, A.Fitrat va boshqalarning ta'lim va tarbiyaga oid qarashlari, yaratgan noyob asarlari ilm-ma'rifatga intiluvchi xalqimizning boy ma'naviy merosi hisoblanadi. Ilm-ziyo salohiyati, bu - xalqning, Vatanning ulkan boyligi, kelajak poydevoridir. Uni rivojlantirishda, yetuk insonlarni tarbiyalashda maktab, oila va keng jamoatchilikning hamjihatligi muhim ahamiyatga

ega. Oldimizda mustaqil buyuk davlat qurishdek murakkab va sharaflil vazifa turgan bir paytda bu hamjihatlikning qadr-qiymati yanada ortib bormoqda. Shu boisdan ham hozirgi kunda xalqimiz, farzandlarimiz iqbolini o'ylab, qattiq bel bog'lab mehnat qilayotgan mas'uliyatli bir davr mazkur tushunchalarga yanada teran ma'no bag'ishlamoqda. Barkamol inson, uning mehnati va turmushi, ma'naviy taraqqiyoti haqida g'amxo'rlik davlatimizning ustuvor masalalaridan biridir. Ayniqsa, yordamga muhtoj, ruhan va jismonan zaif bo'lgan shaxslarning turmush tarzi, ularga maxsus ta'lim-tarbiya berish, kasbga yo'naltirish va ish bilan ta'minlash masalalariga hukumatimiz tomonidan katta e'tibor qaratilgan.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish, ularga boy ma'naviyatimiz sarchashmalaridan bahramand bo'lishga imkoniyat yaratish, shu asosda eshitishda nuqsoni bo'lgan bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish, to'g'ri berilgan tarbiya orqali mavjud nuqsonning salbiy oqibatlarini yengillashtirib, xalq, Vatan, jamiyat uchun kerakli inson sifatida tarbiyalash har bir surdopedagog va tarbiyachining muqaddas burchidir. Yurtboshimiz o'qituvchi va tarbiyachilarning sharaflil mehnatiga munosib baho bera turib «O'z-o'zini el ishiga bag'ishlagan, inson

tarbiyasiga jon tikkan olijanob o‘qituvchilami, mo‘tabar muallimlami bundan buyon ham boshimizga ko‘taramiz» deganlar.

Mustaqil Respublikamiz Konstitutsiyasi, O‘zbekistonning istiqbol va taraqqiyot, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy va madaniy jihatdan rivojlanishini ta‘minlovchi O‘zbekiston Respublikasi «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonuni, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» va Davlat Ta‘lim Standartlari, Prezidentimiz I.A.Karimovning asarlari, mashhur olimlarning ilmiy-metodik asarlari tarbiya nazariyasi va amaliyotining metodologik asosini tashkil qiladi. Tarbiya nazariyasi — tarbiyaning mazmuni, uning bolalar yoshiga bog‘liqligi, tarbiya tamoyillari hamda ulardan samarali foydalanish shart-sharoitlari, o‘quvchilarning maktabdan tashqari ishlari, maktab, oila, mehnat jamoalari, jamoatchilik bola tarbiyasidagi birgalikdagi ishlari mazmunini ochib beradi. Tarbiya nazariyasi va metodlari maktablardagi tarbiyaviy faoliyatning ilmiy asosini tashkil etadi. Yetuk shaxs tarbiyalash tarbiyaning yagona maqsadidir. Shaxs tarbiyasida atroflicha yondashish obyektiv ravishda aqliy, axloqiy, mehnat, estetik va jismoniy tarbiya birligini, tarbiya jarayonida tashkil etishning yakka, guruhli va ommaviy shakllarini qo‘shib olib borishni ta‘minlaydigan pedagogik tizimlarni vujudga keltirishni ham bu tizimlatning amal qilinishini talab etadi. Tarbiya jarayoni shaxsning ijtimoiy qadrlil fazilatlarini shakllantirishga, uning atrofga, odamlarga, o‘ziga nisbatan munosabatlari doirasini vujudga keltirish va kengaytirishga qaratilgan. Tarbiya tamoyillari. Surdopedagogikada tarkib topgan va milliy asoslangan tarbiya tamoyillari tizimi tarbiyaning hayot bilan bog‘liqligini, shaxsiy, jamoada va jamoa orqali tarbiyalashni, tarbiyaviy ta‘siming izchilligini va davomiyligini, tarbiyalanuvchi shaxsiga nisbatan talabchanlik bilan hurmatning birligini, tarbiyaning bolalarning yosh va yakka xususiyatlarga mosligini, ta‘lim va tarbiyaning bog‘liqligini, tarbiyaga atroflicha yondashishi tamoyillarini o‘z ichiga oladi. Tarbiyaviy ta‘siming tizimlili, uzluksizligi, hayot bilan, amaliyot bilan bog‘liqlik tamoyillari tarbiyaviy tadbirlarning samarador bo‘lishida zaruriy omillardandir.

Eshitishida nuqsoni boigan bolalar uchun maktablar ko‘pincha maktab-internatlar bo‘lib hisoblanadi. Bu o‘ziga xos kar yoki zaif eshituvchi bola faqat darslarga qatnashib, uning tarbiyasi uchun zarur bilim va mahoratga ega boimagan oila sharoitida ko‘pincha erishish imkoniyati boimagan, o‘quvchiga uzluksiz va uzoq muddatli maxsus korreksion tarbiyaviy ta‘sir. o‘qiyotgan, tarbiyalanayotganlar harakatlarining qat‘iy birligini. tarbiyaga kompleks yondashishni talab etuvchi - eshitishida nuqsoni boigan bolalarni tarbiyalash jarayoni demakdir. Maktab-internat eshitishida nuqsoni boigan bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun sharoitlar yaratib, bu bilan oilaga, ishlovchi ayol-onaga yordam ko‘rsatib, amalda kechayu kunduz korreksion-tarbiyaviy ta‘sirni ta‘minlaydi; maktab-internatdan ancha uzoq tumanlarda yashovchi ota-onalar uchun bolalarni o‘qitish imkoniyatini yaratadi.

Eshitishida nuqsoni boigan bolalar tarbiyasi tamoyillarini quyidagilarga ajratish mumkm.

1. Eshitishida nuqsoni boigan o'quvchilarni aqliy, jismoniy, ma'naviy, estetik tarbiyasi, bilim olish, jamoat va mehnat faolligini, shaxsning ijobiy sifatlarini rivojlantirish bo'yicha maktabning ishini davom ettirish va kengaytirish bilan har tomonlama rivojlantirish.

2. Siyosiy yetuklik, fuqarolik, vatanparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash.

3. Mehnatga ijobiy munosabat va o'z mehnati bilan jamiyatga foyda keltirish ehtiyojini tarbiyalash.

4. Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning ijobiy va ma'naviy sifatlarga ega shaxsni shakllantirish, huquqni o'rgatish, intizom, xisiat va o'zini tutish madaniyatini, sinf, maktab, oila, jamiyatning me'yor va qoidalari buzilishiga yo'l qo'ymaslikni tarbiyalash.

5. Og'zaki nutqdan foydalanish imkoniyatini tug'diruvchi sharoitlar va gaplashish muhitini yaratish yordamida qolgan tovushlardan foydalangan holda so'zlashuvni rivojlantirish.

6. Eshitishida nuqsoni boigan bolalarni jamoada yashash va ishlashga tayyorlash, bslishni tarbiyalash, o'zaro muomala, ijtimoiy muloqotni kengaytirishga intilishni rivojlantirish, oila tashkilotlari bilan hamkorlikda eshitmaydigan o'quvchilarning jamoaga ijtimoiy moslashishi ustida ish olib borish. Tarbiyaviy vazifalar ma'lum shartlarga rioya etilgandagina samarali hal etiladi. Bu, avvalo, rivojlanayotgan shaxsni shakllantirishning yagona mexanizmi sifatida turli faoliyat turlari, o'yin va muloqotSardan foydalanishni ko'zda tutuvchi intematda tarbiyaga kompleks yondashuvdir.

Kar va zaif eshituvchi o'quvchi shaxsini shakllantirish, jamoada uni tarbiyalash og'zaki nutqdan foydalanish evaziga, avvalo, kommunikativ-moslashuv yo'nalishini ko'zda tutadi. Bunda qo'i harakati, daktilalogiyadan yordamchi muloqot vositasi sifatida foydalanish imkoniyati yo'q emas. Intematda tarbiya jarayoni ustidan pedagogik boshqaruv-rahbarlik bola shaxsini hurmat qilish, nuqson va uning oqibatlariga ortiqcha e'tibor bermay, imkon qadar talab qilishga asoslangan tarbiyalanuvchilarda mustaqillik va tashabbuskorlikni doimo o'sti-

rishni ko'zda tutadi. Tarbiya ishi samarasi tarbiyachi tomonidan har bir o'quvchiningishi, yakka xususiyatlarini inobatga olishga bogliq. Tarbiyachi uchun asosiysi, tashqi istakni emas, balki til va so'zlashuv birligidagi ijtimoiy, ma'naviy tajribani egallash bilan shakllangan tarbiyalanuvchilarning ichki va ma'naviy asoslari, istaklari jo bo'lgan tarbiyaviy natijaga erishmoqqa intilish hisoblanadi. Shunga ko'ra, endilikda biz eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar tarbiya nazariyasini chuqur o'rganib, mavzuni bakalavr defektolog talabalarga berishda buyuk pedagoglar ta'limoti, ilmiy

salohiyati, milliy urf-odatlarimiz, ajdodlarimizdan qolgan boy madaniy meros bilan bir qatorda, hozirgi zamon talablarini inobatga olish lozim.

. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar tarbiyasi mazmuni Aqliy tarbiya. Shaxsning aqliy tarbiyalanganligi tuzulmasiga quyidagilar kiradi: aqliy rivojlanish (bilim, ko'nikma, bilish, ijodiy faoliyatga tayyorligi, tashkilotchilik) intellektual faoliyatning ijtimoiy mohiyati, shaxsiy tomonlari, aqliy faoliyatning jadallashuvi (bilishga intilish, mustaqillik va boshqalar). Obyektiv harakatlardan iborat bo'Mgan va turli usullar bilan bajariladigan faoliyat - aqliy faoliyat deb yuritiladi. Aqliy faoliyat, odatda, qoidalar va yo'riqnoma xarakteriga ega bo'Mgan harakatlardan tashkil topadi. Aqliy faoliyat turlariga fikr yurituvchi harakatlar, jumladan, analiz, sintez, abstrakt, umumiylik, konkret, taqqoslash, tavsiflash, tizimlilik, tushunchani aniqlash, mantiqiy qaramlikni aniqlash kabilar kiradi. Eslab qolish usullari esa ma'nosini tushunish, guruhlash, eslab qoluvchi obyektlarning tavsifi, suyanch punktlarni ajratish, ma'nosi, mantiqiy sxema va rejani tuzish, texnikadan foydalanishdan iborat.

Tasavvur etishga tasvirlab berilgan matn obrazlarini tasavvur etish, tasvirlab berish yo'Mi bilan obrazni tasavvur etish, rasmlar, chizmalar va shaxsiy o'ylab topilgan obrazlarni tasvirlashdan iboratdir. Bu borada konsentratsiya bo'Mib berish, diqqatni ko'chirish usullaridan ham foydalaniladi. O'quv jarayonida umumiy va xususiy usullardan foydalaniladi. Qator maktablar faoliyati bilan tanishilganda o'quv jarayonida qay yo'sinda ish olib borilayotganligini kuzatishimiz mumkin. Matn mazmunini sarlavhasiga qarab aniqlash, ma'lum mavzuga oid materiallarni tanlay bilish shular jumlasiga kiradi. Bundan tashqari, o'quv matnidan foydalanish yo'llari ham mavjud. Suratga qarab og'zaki reja tuzish, ma'lum narsalar xarakteriga mos materiallar topish, topshiriqqa bog'Miq bo'Mgan matndagi bo'Maklarni to'Ma bilish, obyektlarni topa bilish shular jumlasiga kiradi. Til o'rganish jarayonida maxsus o'quv usullaridan foydalaniladi.

Masalan, bir qator murakkab va oddiy so'zlardan gap tuzish. Matematika darslarida masala tuzish, og'zaki qo'shish, ayirish bilimlari shakllantiriladi. Bolalar oldiga qo'yilgan masalani yechish, ilgari olgan bilimlaridan yangi materiallarni qabul qilishda foydalanish, o'z harakatlarini tushuntira bilish, ma'lum vazifalar bajarishdagi mustaqillik darajasi va bu vazifaning to'Miq bajarilganligi bularning barchasi shakllangan ko'nikmalar natijasi bo'Mib hisoblanadi. Olgan bilimlarini o'quv jarayoni davomida ko'rsata bilish, o'qish ko'nikmalari rivojlanishi aqliy faoliyatni to'g'ri yo'naltira olishni bilishdir. Bilim darajasini boyitish, uning sifatini oshirish, o'quv jarayoni bilan o'quvchilar o'rtasidagi aloqani chuqurlashtirish ongli bilimni boyitadi. O'quvchilarni o'quv faoliyatining turli tomonlari bo'yicha faolligini oshirish - ta'lim-tarbiyaning asosiy maqsadi hisoblanadi. L.I.Botovich, A.K.Markova, M.V.Matovina, T.M.Yakobson kabi psixologlarning tajribalari shuni ko'rsatdiki, o'quv jarayoni ma'lum motivda olib borilishi kerak. Masalan, iqtisodiy motiv. Bunga mutaxassis

boMish javobgarligini sezish kiradi. Bilim olish motiviga - o‘z-o‘zini boshqara bilish, bilim olish jarayonida sabr-toqatlilik kiradi. Bu borada majbur qilish salbiy natijalarga olib kelishi mumkin. Tekshirishlar shuni ko‘rsatdiki, o‘rgatish va sotsial ko‘nikmalar kar va zaif eshituvchi bolalarda sekinlik bilan kechadi. Barcha natijalar pedagogning olib borgan o‘quv-tarbiyaviy ishlarining korreksion xarakterga ega faoliyatiga bogMiq boMadi.

Kar va zaif eshituvchi bolalarning aqliy tarbiyasida mazmundorlikni shakllantirish kerak. Bunga o‘qitishning mazmuni, harakatchanlik, mustaqillik, tushunib yetish darajalarini oshirish, dinamik xarakterli usullar kiradi. Bunga tirishqoqlik, modellik, kuch, aniqlik, tezlik kiradi. Tarbiyaning barcha yo‘nalishlari kar va zaif eshituvchi bolalar qiziqishi torligini yenga olishga qaratilgan. Situativdan epizodik qiziqishlarga o‘tishni ta‘minlashdan iborat. Rivojlanish va shakllanishning eng muhim jihatlaridan biri o‘quv faoliyatidir. Bilim olishda tushunib yetish qiziqtirishga, buning asosida o‘quvchilaro‘qishi yengil va tez natijaga erishishdan iboratdir. Maxsus tekshirishlar (N.G.Morozov, M.i.Shif) shuni ko‘rsatdiki, kar va zaif eshituvchi bolalar rivojlanishida qiziqtirish muhim rolo‘ynaydi. Bu borada nutqni egallash, fanlar asosini o‘rganish bola faolligini oshirish, o‘qishdan maqsadni tushunib yetishi muhim rol o‘ynaydi. Tekshirishlar shuni ko‘rsatdiki, kar bolalar ko‘proq amaliy ishlarga, mehnat, sport o‘yinlariga qiziqadilar. Ularda o‘qishga qiziqish past, shu bilan birga, fan asoslariga ham beparvo bo‘ladilar. Kar va zaif eshituvchi bolalarning til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi turlichadir. Ko‘proq bu ularning rivojlanishi, nutq boyligiga qarab turli sinfda turlicha boiadi. Kar va zaif eshituvchi bolalar nutq qanchalik kerakligini o‘z tengqurlaridan ancha ilgari, ertaroq tushunib yetadilar. Agar rivoji uchun kerakli shart-sharoitlar yaratib berilsa, kar va zaif eshituvchi bolalarda nutqni egallash uchun qiziqish tezlikda shakllariadi. Kar va zaif eshituvchi bolalar maktablarida olib borilgan Vamaliyot ishlaridan ma‘lum boidiki, til o‘rganishga bo‘lgan haqiqiyv qiziqish ko‘proq, yuqori sinf o‘quvchilarida kuzatiladi. Agar o‘rta sinf o‘quvchilarini gapirishlari qiziqtirsa, yuqori sinf o‘quvchilarini nafaqat gapirish jarayoni, balki o‘rganilayotgan til mazmuni ham qiziqtiradi. Og‘zaki nutq fikr va biiim omili hisoblanadi. Surdopedagoglar kar va zaif eshituvchi o‘quvchilarda qiziqishni ta‘minlash shart-sharoitlarini aniqlaganlar (N.G.Morozova). Bularga bilim va ko‘nikmalar borasida qiziqishni oshira borish; pedagog va uning faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatni keltirib chiqarish; bajarayotgan faoliyatni; sotsial va shaxsiy ma‘noda tushunib yetishga harakat qilish: mustaqil amaliy faoliyatga shart-sharoit yaratib berish kabilar kiradi. Kar va zaif eshituvchi bolalarda qiziqish maktabgacha bo‘lgan davrda paydo boiib, o‘quv jarayoni paytida o‘zgarib boradi. O‘qish mazmuni ham rivojlana boradi. O‘quvchilardagi shunchaki boshlangan fikr keyinchalik ijobiy fikrlarga o‘ta boradi. Keyinchalik esa o‘quvchilarning maqsadli faoliyatlari kelgusidagi rejalarga olib boradi

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalash murakkab, tizimli va uzoq davom etadigan korreksion-pedagogik jarayon hisoblanadi. Bunday bolalarning shaxs sifatida shakllanishida faqat ta'lim berishning o'zi yetarli bo'lmay, tarbiyaning barcha yo'nalishlarini o'zaro bog'liq holda amalga oshirish muhimdir.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning aqliy, axloqiy, huquqiy, ekologik, jismoniy, estetik va mehnat tarbiyasini izchil tashkil etish ularning mustaqil hayotga tayyorlanishiga, jamiyatga ijtimoiy moslashishiga va shaxsiy imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam beradi. Ayniqsa, muloqot va nutqni rivojlantirish tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, bolaning atrofdagilar bilan munosabat o'rnatishi, o'z fikrini ifodalashi va ijtimoiy tajribani egallashida katta ahamiyatga ega.

Maktab-internat sharoitida tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda o'quvchilarning yosh, individual va psixofizik xususiyatlarini hisobga olish, ularga nisbatan talabchanlik va hurmatni uyg'unlashtirish zarur. Pedagog o'quvchini faqat uning eshitishidagi nuqsoni bilan emas, balki imkoniyatlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlari bilan birgalikda baholashi lozim.

Shuningdek, tarbiya samaradorligini ta'minlashda maktab, oila va jamoatchilikning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Oila va ta'lim muassasasining yagona tarbiyaviy talablari bolaning ijtimoiy tajribani izchil egallashiga yordam beradi. Amaliy faoliyat, o'yin, mehnat, jamoaviy ishlar, muloqot va mustaqil topshiriqlar orqali o'quvchilarda mas'uliyat, intizom, mustaqillik, tashabbuskorlik, mehnatsevarlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi ijobiy sifatlarni shakllantirish mumkin.

Demak, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalashning asosiy maqsadi ularni har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol, ma'naviy yetuk va jamiyat hayotida faol ishtirok eta oladigan shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. Buning uchun zamonaviy surdopedagogik yondashuvlar, milliy tarbiya qadriyatlari va korreksion-pedagogik imkoniyatlardan samarali foydalanish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi».
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat ta'lim standartlari.
5. Avloniy A. **Turkiy guliston yoxud axloq.** — Toshkent.
6. Karimov I.A. **Barkamol avlod — O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.** — Toshkent.
7. Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.** — Toshkent: Ma'naviyat.

8. Forobiy Abu Nasr. **Fozil odamlar shahri**. — Toshkent.
9. Navoiy A. **Mahbub ul-qulub**. — Toshkent.
10. Behbudiy M. Ta'lim-tarbiya va ma'rifatga oid asarlar. — Toshkent.
11. Fitrat A. **Oila yoki oila boshqarish tartiblari**. — Toshkent.
12. Surdopedagogika va eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashga oid ilmiy-metodik adabiyotlar.
13. Maxsus pedagogika va surdopedagogika bo'yicha oliy ta'lim muassasalari uchun o'quv qo'llanmalar.
14. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion-tarbiyaviy ishlarni tashkil etish bo'yicha ilmiy-metodik materiallar.